

BIBLIOTECA – O INSTITUȚIE IDEALĂ PENTRU APROPIERI CULTURALE

Vlad POHILĂ

Într-o frumoasă zi de septembrie am fost invitat într-un liceu dintre cele mai prestigioase ale Chișinăului să țin o prelegere despre evoluția limbii române. Ținând cont de sugestia gazdelor, mi-am divizat lecția, ceva mai lungă decât o oră academică, în două compartimente: prelegerea ca atare, apoi „secțiunea interactivă” sau, mai simplu spus, o jumătate de oră pentru întrebări și răspunsuri. Nu m-a mirat întrebarea unui tânăr (prezentam prelegerea elevilor din clasele superioare): *Câte limbi se vorbesc pe glob?* Prevenind din capul locului liceenii că e o întrebare la care lingviștii nu au încă un răspuns exact, am invocat cifrele care se vehiculează: oamenii vorbesc între trei și patru mii de limbi și dialecte. Următoarea întrebare a fost mai aproape de stilul juvenil de a aborda problemele: *Dar câte din aceste limbi au șanse reale să facă față competiției sau concurenței, destul de dificile, din partea unor limbi „mari” ca engleza, franceza, spaniola, araba, germana, rusa?...* Răspunsul nu putea fi altul decât acesta: tot mai puține, în condițiile în care, conform unor statistici oficiale, furnizate de ONU, anual mor, dispar, circa 50 de limbi, viteza acestei reduceri fiind pe an ce trece tot mai mare. *Și atunci*, a întrebat o domnișoară, *în contextul globalizării, nu ar fi mai bine să „ne alipim” și noi de vreo limbă mai mare... dacă nu de engleză, măcar de franceză sau spaniolă, care ne sînt înrudite?! Nu, nu e cazul*, le-am spus acelor liceeni și răspunsul meu nu se situa, în niciun caz la umbra unui patriotism excesiv, dar lipsit de realism. **Nu**, o spun și acum, deoarece, cred eu, forurile

politice și culturale din lume, inclusiv artiștii globalizării nu promovează o politică de nimicire a altor limbii, culturi, identități etnice („mai mici” sau „mai slabe” decât cele enumerate), ci de apropiere a acestora, a unor apropieri dintre popoare și dintre oameni în genere. Dovadă ne stă și faptul că anul curent, 2010, a fost declarat, de către ONU și UNESCO drept **Anul internațional al apropierii între culturi** – la nivel local, național și internațional.

Nu am avut ocazia de a vedea personal documente oficiale vizînd acest important eveniment al anului. Oricum, este clar că în epoca noastră, numită a globalizării, două foruri supreme ale omenirii – unul preocupat de politică și economie, altul, de cultură – au găsit de cuviință să pună din nou pe agenda zilei subiecte precum: *acceptarea dialogului cultural, a diversității culturale, necesitatea comunicării interculturale, iar în ultimă instanță – opțiunea pentru o armonizare a relațiilor interculturale, iar mai larg – și a celor interumane, interetnice, interconfesionale etc.*

Se spune – și nu întîmplător! – că tot ce e nou e ceva mai vechi, dat uitării... Nu este nouă nici ideea apropierilor culturale. Din cele mai vechi timpuri, omul solitar era sortit unei existențe dificile, riscante, iar în cele din urmă – și pieirii. Zicala potrivit căreia „unde-i unul – nu-i putere” trebuie să aibă o aprecieabilă vechime la noi, cu diverse variante sau formulări asemănătoare la numeroase alte popoare. Tocmai de aceea, tendința de apropiere, de solidarizare a oamenilor, în cele mai diferite situații,

este, credem, unul dintre principiile de care s-a ghidat *homo sapiens* de la însăși apariția sa. Grație și acestei tendințe s-au putut forma comunitățile: sociale, lingvistice, etnice, confesionale, apoi și politice, economice, cultural-intelectuale etc.

Scurgerea timpului a extrapolat această tendință și la scara grupurilor de oameni, ale comunităților. Popoarele, populațiile sau anumite categorii umane izolate dintr-un motiv sau altul (de ex., geografic: viețuirea pe o insulă sau în defileuri, la distanțe mari de alte comunități etc.), ca și cele „închistate”, bunăoară, din rațiuni religioase, chiar dacă unele au și cunoscut etape înfloritoare în existența lor, de cele mai multe ori au fost hărăzite decăderii, regresului, degenerării și chiar dispariției de pe mapamond. Exemple elocvente, în acest sens, ne oferă sumerienii, frigienii, hazarii și alte populații cândva și numeroase, și cu istorii glorioase, însă, într-un final, dați dispăruți de pe harta lumii.

Astfel, sumerienii, trăitori pe pământurile unde actualmente se află state precum Irak, Iran și Pakistan, în mileniile IV-III î. Hr. au creat un imperiu puternic și bogat, în care au inclus și legendarul Babilon. Ascensiunea imperiului sumerian se datora, poate, în primul rând, incursiunilor pe care ostașii săi le făceau continuu în teritoriile populațiilor vecine, de unde se întorceau cu trofee și sclavi. Sumerienii au putut dezvolta și o cultură originală: aveau orașe mari și bine amenajate, aveau instituții de cultură, inclusiv școli și biblioteci, și multe „cărți” (tablite din ceramică sau lut) – lucru firesc, de vreme ce încă prin mileniile IV-II î. Hr. fusese întocmită scrierea sumeriană (numită și cuneiformă) – unul dintre cele mai vechi sisteme de scriere din istoria omenirii. Cunoscută în acest spațiu o apreciable dezvoltare și medicina, erau foarte bine puse la punct, pentru acea epocă, legislația, jurisprudența... Însă, o particularitate a acestui stat antic consta în faptul că nu erau agreeate relațiile cu străinii, care

erau tratați cu suspiciune și nu se puteau încadra în viața imperiului sumerian. Așadar, se înregistra o formă de izolare, care a condus la decăderea statului și la dispariția sumerienilor.

Trăitoare în Antichitate în Asia Mică, populația frigiană a rămas în istorie și datorită faptului că avea excelenți meșteșugari, creatori originali în domeniul artelor decorative, precum și marinari, corăbieri deosebit de ageri și temerari. În secolele VIII-VII î. Hr. frigienii au edificat un regat puternic și înfloritor, care însă a fost nimic în veacurile următoare de vecinii desconsiderați, neluați în seamă de către frigieni – avem a face iarăși cu o formă de izolare, la nivelurile interuman, interetnic, interstatal. Odată cu organizarea statală a pierit, firește, și populația frigiană.

În era nouă este notoriu cazul populației hazare (khazare), constituită în sec. VI-VII într-un stat puternic. Din cauza spiritului războinic, pe de o parte, și a izolării de alte etnii, pe de altă parte, în cele din urmă au dispărut și hazarii de pe arena istoriei...

Și prăbușirea Imperiului Bizantin, în 1453, este pusă în legătură cu un fel de izolaționism al bizantinilor, poate mai exact – al monarhilor și înalțelor fețe bisericești de la Constantinopol. În ultimă instanță, destrămarea și prăbușirea URSS-ului, dar și a întregului lagăr socialist, nu pot fi explicate exhaustiv fără a lua în seamă și existența zidului de la Berlin, care era, desigur, mai mult decât un simbol al izolării de restul lumii – el semnifică și respingerea ofertelor de conlucrare cu statele mai dezvoltate din Occident.

Aceste exemple fac dovadă precarității cauzate de izolarea politică, economică și culturală a unor popoare și state. În cazul hazarilor și al Bizanțului se invocă și substratul religios, confesional ca o fațetă a izolării păgubitoare. Se pare însă că exemple grăitoare de respingere a oricărei apropieri, conlucrări – din motive religioase – au existat și există în lume cu

mult mai multe. S-ar impune, sub aspect istoric, exemplul karaimilor – popor de limbă turcică, dar convertit la iudaism, în Evul Mediu timpuriu, atunci când reprezentanții lui s-au strămutat în Crimeea, din Orientul Apropiat și din Asia Mică. Ulterior, de prin sec. XIV-XV, karaimii s-au risipit în Nordul Europei (Polonia, Lituania) sau în unele zone de sud (Egipt). Devotați religiei adoptate, ei duceau un mod de viață închis, nu concepeau relațiile apropiate cu alte popoare, poate, în primul rînd, în ceea ce privește căsătoriile, numite acum „mixte”. Tocmai aceasta a condus la o degenerare a lor, care se manifestă și prin orbirea, greu de stăvilit sau de vindecat, a reprezentanților ultimelor generații. Dacă prin anii '90 ai secolului trecut se vorbea de existența în lume a cîtorva zeci de mii de karaimi, în prezent numărul lor se evaluează cu sutele, deja.

Astăzi, punctul de plecare pentru a ilustra apropierea culturale și de altă natură, dintre popoare, este *conceptul de globalizare*, devenit o realitate palpabilă în a doua jumătate a secolului trecut, poate mai mult în ultimul deceniu al sec. XX și, iată, în acest prim deceniu al sec. XXI. Globalizarea este percepută în mod diferit, cel puțin din două unghiuri de vedere: a) ca o șansă dacă nu unică, apoi cu certitudine sigură de apropiere reciproc avantajoasă a popoarelor și statelor (a economiilor, a vieții culturale, dar și a politicii și mentalităților); b) ca un pericol de uniformizare a opțiunilor (politice, economice, spirituale etc.), prea diferite ca să se apropie efectiv și eficient; primejdia fiind văzută, mai ales, în „nivelare pînă la nimicire” a popoarelor, respectiv, a statelor, economiilor și culturilor „mai mici” (numeric).

Este dificil (și neobiectiv, incorect) să nu dai dreptate celei de a doua percepții a globalizării: omul, prin natura sa, este strîns legat de origine, de rădăcini, de tot ce îi aparține istoricește și acest atașament generează o firească teamă de a nu

pierde valorile personale (alias naționale); mai mult încă, unii oameni nu acceptă nici ideea unei contaminări, a unor influențe din afară, care, este adevărat, nu întotdeauna pot fi benefice. Această viziune caracterizează, în primul rînd, sau în mod special, pe reprezentanții popoarelor puțin numeroase, ai țărilor relativ tinere, și / sau popoarele, respectiv statele care au trecut prin experiențe negative – ocupații sau dominații străine, presiuni din partea unor culturi mai solide (a se citi: mai vechi în timp, care s-au impus mai mult în propria patrie, dar și în alte spații, devenind cu adevărat mai prestigioase). Am evoca, în context, teama – motivată – a popoarelor din fosta URSS și chiar din fostul lagăr socialist – de impunerea agresivă a limbii și culturii ruse, această impunere generînd influența excesivă, pînă la suprasaturare a limbii ruse asupra altor limbi (invazia de rusisme și de calchieri din rusă, în exprimarea românească a basarabenilor este un caz mai mult decît elocvent) sau „preluarea” unor forme de *modus vivendi* tipic rusești, precum: anumite manifestări de bizar „colectivism amical”, adică un familism excesiv în relațiile interumane (o varietate a spiritului gregar); eurofobia, americanofobia (poate în genere o fobie față de străinii mai puternici, secundată de o aroganță față de străinii mai slabi); spiritul exagerat de misionar (prea puțin sau chiar deloc motivat); extazierea băhică (abuzul de alcool, mai simplu spus) etc.

Totuși, prima percepere – globalizarea și derivatele ei precum diversitatea culturală, comunicarea interculturală etc. ca o șansă benefică pentru conviețuirea într-o epocă și într-o lume tot mai deschisă, în care s-au prăbușit cele mai înalte, mai solide ziduri ale izolării, cînd „ghetourile” geopolitice, culturale și de altă natură au devenit un anacronism – această percepere, zicem, este salutară și merită a fi acceptată, promovată, dezvoltată. Oricare ar fi rezervele noastre față de globaliști, nu

putem face abstracție de această axiomă: conceptul globalizării este unul complex, multidimensional și mai e în stadiu de cristalizare; așadar, ar suporta, sau nu ar exclude anumite rectificări sugerate de cei care-l tratează cu teamă, cu neliniște, cu neîncredere. În plus, fenomenul globalizării vizează preponderent comunitățile, și nu (sau mai puțin) existența personală, individuală.

De altminteri, istoria ne demonstrează că tendința de apropiere a oamenilor / popoarelor, națiunilor, statelor nu e chiar atît de nouă; dimpotrivă, aspirația – de a prelua ce e mai bun de la vecini și de a conlucra cu ei – este destul de veche. În Antichitate, acest model s-a materializat în influența masivă și benefică a elenismului asupra culturii Imperiului Roman. Poate și mai grăitoare este situația de colaborare (și chiar coabitare!) ce s-a creat în Europa (de Vest, dar cu reflexe pînă în Polonia și în Țările Române) în epoca Renașterii. Se știe că leagănul, patria Renașterii este Italia, anume aici artizanii renascentiști au realizat modele admirabile, care au trezit încîntarea vecinilor, apoi și a unor popoare mai îndepărtate. Este cunoscut faptul că regii Franței, în sec. XVI, au invitat la Paris și în alte orașe franceze numeroși pictori, sculptori, arhitecți, profesori italieni, care au contribuit enorm la extinderea principiilor creatoare răsădite de ei inițial în orașele Italiei. Peste vreo două sute de ani, în perioada numită și Veacul Luminilor, cele mai luminate minți ale Franței – Voltaire, Diderot, d’Alembert, Jean-Jacques Rousseau ș.a. – au promovat propășirea științelor și culturii în Europa, inclusiv în Italia, dar și în Marea Britanie, Germania, Țările de Jos, Spania și Portugalia, Polonia, Rusia... Și mai mult s-a accentuat ideea apropierii culturilor în secolul următor, XIX, ca să culmineze în a doua jumătate a veacului trecut, după ce Europa, ba chiar și lumea întreagă trăise o tragică experiență, ai cărei regizori au fost liderii a două state – Hitler

în Germania și Stalin în URSS – ce promovau izolarea de restul lumii – fie din cauza obsesiilor supremației (culturale, rasiale, politice, economice etc.), fie din exces de zel în „a-și apăra” popoarele de influențe străine, considerate aprioric nefaste.

Problema care s-ar pune acum constă în a găsi un numitor comun pentru apropierea spirituală a popoarelor. Nu mai e un secret pentru nimeni că națiunile mari – ca număr de populație, care mai au și vechi tradiții culturale, posedă un patrimoniu cultural bogat – suferă de un soi de egoism național, în sensul că, de cele mai multe ori, acceptă să se familiarizeze doar cu valorile cultural-artistice, literare, științifice ale popoarelor similare, adică la fel de mari, puternice și civilizate, neglijînd pe alții. În această categorie, de regulă, sînt incluși britanicii, francezii, germanii, spaniolii, italienii, rușii, americanii, japonezii și, desigur, evreii. Un francez „mediu”, bunăoară, ca să recurg la cazuri mai familiare, în cel mai bun caz manifestă interes față de realizările de ordin spiritual ale englezilor, rușilor, americanilor. Rușii mai păstrează elemente ale mentalității de *homo sovieticus* – om în genere curios, dornic de a se informa, dar care, pe deasupra, trebuia să-și cunoască bine și prietenii (popoarele din lagărul socialist), dar și „adversarii”. Americanii au reputația de oameni ce se familiarizează mai ales cu propriile valori, cunoașterea celor străine fiind un apanaj al specialiștilor. Identică ar fi – se spune – și abordarea japonezilor, în ceea ce privește cunoașterea altor culturi. Dacă e să studiezi enciclopedia sau alte surse de referință de mare prestigiu, cum ar fi *Larousse-ul* francez, *Encyclopaedia Britannica*, *Meyers Lexikon*, iar mai recent și *Marea enciclopedie rusă*, nu e greu să observi că fiecare dintre acestea acordă incomparabil mai mult spațiu scriitorilor, savanților, artiștilor, respectiv, evenimentelor istorice și fenomenelor culturale din propria țară decît celor din alte țări. În același timp, numeroase personalități marcante ale spiritualității,

aparținând unor popoare mai mici sau chiar medii (ca număr de populație și pondere a valorilor culturale), sînt trecute cu vederea sau prezentate prea de tot lapidar și uneori inexact. Credeam mult timp că asemenea neglijență manifestau francezii numai față de noi, cînd *Larousse*-ul (mare sau mic) îl prezenta pe Mihai Eminescu drept un oarecare autor de basme versificate, pînă au intervenit, după 1990, diplomați și oameni de cultură din diaspora românească de la Paris sugerînd, rugînd să fie completat (măcar!) acest articol. Recent însă mi-a fost dat să aflu că în unele importante surse enciclopedice franceze și americane, multe personalități istorice, ale culturii, artelor și științei din Lituania erau prezentate ca reprezentanți ai... Poloniei. A fost necesară intervenția energică a unor fruntași ai vieții culturale și politice de la Vilnius ca să se opereze rectificările de rigoare și – spun eu – încă bine că au ținut cont de aceste obiecții, atît în privința poetului nostru național, cît și a marelui pictor și compozitor lituanian Čiurlionis etc. – astfel redactorii și editorii dicționarelor enciclopedice amintite făcînd dovadă că numitele națiuni mari nu sînt chiar incurabil infectate de aroganță și egocentrism.

Popoarele mai mici, dimpotrivă, vădesc o deschidere mai largă spre valorile altor popoare – nu numai ale celor mari, dar și ale vecinilor sau ale unor popoare trăitoare la distanțe considerabile, dar care merită atenția generală. Această afirmație este confirmată și de niște date recente furnizate de Eurostat – Biroul de statistică și analize al Uniunii Europene. Astfel, în țări mici precum cele baltice – Lituania, Letonia și Estonia, în Danemarca, Finlanda, Slovenia, România ș.a. cam jumătate din populație (40-50 la sută) cunoaște cel puțin încă o limbă, în afară de cea maternă. În țări ca SUA, Marea Britanie, Franța, Germania, Rusia, numărul locuitorilor care știu o limbă străină se ridică, în cel mai bun caz, la 5-8 procente.

Așadar, în contextul Anului internațional al apropierii între culturi, s-ar impune, ca o sarcină importantă, sensibilizarea necesității de a se crea și menține un anumit echilibru, o anumită reciprocitate (nu o paritate!) în receptarea de către cei „mari” și cei „mici” (sau „medii”) a valorilor spirituale.

În ceea ce ne privește, desigur, avem și ce oferi străinilor (inclusiv celor „mari”), însă, la fel de important e că avem ce învăța și prelua de la alții. Mai ales dacă ținem cont de faptul că peste două sute de ani de aflare sub oblăduirea imperiului rus și a celui sovietic am fost forțat îndepărtați de restul lumii, fiind lipsiți de șansa participării la un dialog intercultural, fiind privați de dreptul la o comunicare interculturală. Generațiile tinere nu știu, dar cele mai în vîrstă știu prea bine că pentru noi, pînă la 1990, comunicarea cu alte culturi se reducea la acceptarea oricărei manifestări literar-artistică (dar, mai ales, politico-ideologice!...) din Rusia; diversitatea culturală însemna schimbul de valori cu alte republici înglobate în URSS și într-o măsură mai modestă – cu alte țări din lagărul socialist. Acum, după ce a căzut zidul Berlinului, apoi și cel de pe Prut, avem posibilități practic nelimitate și șanse reale de a comunica, pe unda spiritualității (deopotrivă cu cea a politicii, economiei etc.) cu toate popoarele lumii. Tot mai mulți străini ne descoperă, fascinați, folclorul, muzica populară și ușoară, dansurile populare, artele plastice; apoi monumentele de istorie, cultură, cele ale naturii și, nu în ultimul rînd, bucătăria națională, ca o parte deloc neglijabilă a culturii. Concomitent, un număr tot mai mare de moldoveni / români merg în lumea largă – la munci, la studii, la diverse forme de schimburi culturale, științifice, economice ș.a.m.d., astfel familiarizîndu-se (iar adeseori și apropiindu-se de-a binelea) de modul de trai, de culturile și mentalitățile altor națiuni. Dar și „în interior”, adică în ceea ce-i privește pe conașionalii rămași acasă, formele, modalitățile prin care am putea

dialoga cu spiritualitatea altor popoare sînt multiple și, în genere, realizabile fără eforturi ieșite din comun. După cum ne sugerează realitatea, noi avem a prelua, a învăța, a asimila mai multe – în primul rînd, de la popoarele europene, apoi de la americani. Rolul de mediatori ai dialogului și schimbului intercultural revine mai multor instituții: ministerelor, uniunilor de creație, mass-mediei, muzeelor, bibliotecilor, institutelor de cercetări etc. – de necesitatea implicării plenare a ambasadelor, consulatelor, a organizațiilor culturale ale diasporei noastre nici nu mai e cazul să amintim.

Care ar fi actorii sau subiecții principali ai promovării eficiente a ideilor, mesajelor, beneficiilor ce reies din apropierea culturale? S-ar părea că, în acest sens, un rol deosebit revine învățămîntului, de toate gradele, chiar dacă universitățile sînt tradițional mai indicate pentru stabilirea de relații inter-studențești și inter-profesionale, pentru susținerea unui intens dialog intercultural, cu colegii din alte țări. Nu mai puțin însemnat este însă și rolul bibliotecilor care au fost dintotdeauna focare ce apropiuau civilizații, culturi, literaturi și, evident, pe purtătorii acestora.

În ultimele decenii, bibliotecile și-au diversificat foarte mult activitățile, serviciile, posibilitățile de informare a cetățenilor, iar aceasta contribuie, în mod firesc, la atragerea unui număr tot mai mare și mai variat de utilizatori. Cu un sfert de secol în urmă bibliotecile din Chișinău erau, în genere, „bilingve”, adică erau rusești și „nițel moldovenești”. Era de neînchipuit cu 25 de ani în urmă să soliciți și să obții, nestingerit, literatură în idiș sau în ebraică (sau în alta din cele circa 30 de limbi evreiești). Dar ce să vorbim de cărții evreiești... Cînd a face rost de niște cărți în română era o problemă, delicat spus, extrem de dificilă. Astăzi, pe harta bibliotecară a capitalei basarabene sînt amplasate nouă biblioteci românești, astfel ajungîndu-se la un

relativ echilibru între volumul de carte în limba băștinașilor și în rusă, limba care a dominat aproape cînd două secole. O particularitate a politicii culturale la Chișinău rezidă în deschiderea și dezvoltarea unei rețele de biblioteci – centre culturale pentru reprezentanții minorităților etnice din Republica Moldova: ucraineană, rusă, bulgară, evreiască, găgăuză, polonă, acestora alăturîndu-se și subdiviziuni de carte germană și bielorusă.

Manifestările culturale – numeroase, variate, impresionante – pe care le organizează aceste filiale au mai mult finalități, dar un scop de prim rang este apropierea prin cultură a reprezentanților diferitor grupuri etnice din municipiu, din republică.

Atenția acordată de către BM „B.P. Hasdeu” etniilor conlocuitoare a fost remarcată încă la începutul anilor '90 ai secolului trecut, elogiată și chiar preluată de unele biblioteci din țări cu mult mai dezvoltate. Studiind acest fenomen în spațiul ex-sovietic, pot afirma în cunoștință de cauză că în niciunul din statele independente ce au apărut pe ruinele URSS-ului nu există ceva similar: biblioteci moderne, funcționale, cu fonduri bogate, avînd ca destinatari pe reprezentanții minorităților naționale.

Îndrăznesc să afirm că noi suntem – în linia majore – pregătiți pentru susținerea unui dialog intercultural cu reprezentanții multor popoare vecine sau mai îndepărtate. Nu rămîne decît să ne consolidăm această bază, cu atît mai mult cu cît astăzi – mai mult decît oricînd în istoria recentă a omenirii – șansele apropierii și comunicării culturale, interetnice și interumane au sporit considerabil, căpătînd contururi palpabile de a deveni o nouă realitate a Europei și a altor continente, acum, la primii lor pași în mileniul trei. O realitate care, tratată cu grijă și răspundere, ar contribui benefic la afirmarea stării, atitudinilor, pozițiilor noastre ca națiune trăitoare pe această unică planetă a oamenilor.